

12. HAFTA

TUR182

TÜRK DİLİ II

Okt. Ayşe TEPEBAŞI

aysetepebasi@karabuk.edu.tr

KBUZEM

Karabük Üniversitesi

Uzaktan Eğitim Uygulama ve Araştırma Merkezi

Konu Başlıkları

1. Yazılı ve Sözlü Kompozisyon Türleri

1. Yazılı Anlatım Türleri

11. Roman
12. Tiyatro
13. Şiir

2. Sözlü Anlatım Türleri

1. Münazara
2. Sempozyum
3. Eleştiri (Tenkit)

Temel Kavramlar

Bu bölümde,

- Duyguların, düşüncelerin bir plan içerisinde nasıl anlatıldığı,
 - Anlatımın yazılı ve sözlü olmak üzere iki çeşidinin olduğu,
 - Yazılı ve sözlü anlatım türlerinin neler olduğu,
 - Yazı türlerinin birbirinden nasıl ayırt edildiği,
 - Yazılı anlatımda, kalıp yazı türlerin neler olduğu,
- konularına yer verilecektir.

Roman

Genellikle insanların serüvenlerini, iç dünyalarını, toplumsal bir olay ya da olguyu, insan ilişkilerini ve değişik insani durumlarını yansıtmayı amaçlayan düz yazı türüne “roman” denir.

Uzun anlatıma dayalı edebiyat türlerinden biri olan roman; olayları yer, zaman ve şahıs kadrosu bütünlüğü ve uyumu içinde anlatır. Okuyucuyu çekebilecek nitelikte merak unsurları içerir. Sosyal yaşamda kişilerin başlarından geçen ya da geçme olasılığı bulunan olayları yer ve zaman göstererek aktarır. Birbiriyle bağlantılı olayları temel bir düşünce etrafında birleştirerek yansıtır. Yazar aynı zamanda mektup, anı, günlük, deneme, gezi yazısı gibi birden fazla edebi türün olanaklarından da yararlanabilir.

Roman, hem bir gerçekliğin hem de düş gücünün ürünüdür. Yazar, anlattığı olayı, kişileri gerçek hayattan alsa da bunları yeniden biçimlendirerek aktarır. Bu bakımdan roman gerçek yaşamla tam olarak örtüşmez. Roman, yaşamın yeniden üretimi ya da yaratımıdır.

Romanın Öğeleri

Roman dört temel öğeden oluşur. Romanın kurgusunu oluşturan dört temel unsur “yer, zaman, olaylar zinciri ve şahıs kadrosu”dur. Bazı romanlarda bunlara “fikir” unsuru da eklenir.

1. Kişi (kahramanlar): Romanların çoğunda geniş bir şahıs kadrosu vardır. Romanda başkarakter ve yardımcı karakterler bulunur. Romanda şahıslar ayrıntılı olarak tanıtılır. Roman kahramanının yaşamı, geniş bir zaman çerçevesi içinde baştan sona anlatılır. Roman kişileri “tip” ve “karakter” olarak karşımıza çıkar.

Tip: Belli bir sınıfı ya da belli bir insan eğilimini temsil eden kişidir. Tip evrenseldir, genel özelliklere sahiptir. Tipler “sevecen tip, alıngan tip, kıskanç tip, sosyal tip” gibi, bireysel olmaktan çok; başkalarında da bulunan ortak özellikler taşıyan ve bu özellikleri en belirgin şekilde temsil eden şahıs veya şahıs grubudur.

Karakter: Romanda olumlu, olumsuz yönleri ile verilen, belirli bir tip özelliği göstermeyen kişilerdir. Karakter, kendine özgüdür. Karakterler genel temsil özelliği göstermez. Karakterler, birden fazla özelliği belirlenmiş, tipik olan birkaç özelliği ile insanın iç çatışmaları ve çıkmazlarını verme görevini yüklenmiş roman şahıslarıdır.

2. Olay: Romanlar, temel bir olay etrafında gelişen ve iç içe geçmiş çok sayıda olaydan oluşur. Romanda anlatılan olaylar hayattan alınabileceği gibi, tarihten, anılardan, okunan kitaplardan ve masallardan da alınabilir. Önemli olan, konunun gerçeğe uygun olmasıdır. Romanda olaylar her yönüyle ayrıntılı olarak işlenir. Her olay bir nedene bağlanır. Böylece okuyucu, romanın içine çekilir.

3. Çevre (yer): Romanlardaki kişilerin yaşadığı, olayların geçtiği yerdir çevre. Gerçek hayatta olduğu gibi, roman kişileri de belli bir çevrede yaşar. Bu çevre, okuyucuya betimleme yoluyla anlatılır. Romanda olayların geçtiği ve kişilerin yaşadığı yerler, çevre ve diğer mekânlar çok ayrıntılı şekilde verilir.

4. Zaman: Romanlarda zaman kavramı belirgindir. Olay veya olaylar belirli bir zaman diliminde yaşanır. Romanlarda fiiller genellikle “-di’li geçmiş zaman” kipinde kullanılır. Klasik romanda zaman “geçmiş, şimdiki ve gelecek zaman” olmak üzere üç dilimde verilir. Çağdaş romanda bu anlayış etkin değildir. İnsanın hatırlama yeteneğinden yararlanılarak zamanlar arası geçiş yapılır. İç içe değişik zaman dilimlerinden söz edilebilir. Birkaç zaman bir arada kullanılabilir. Şuur akışı tekniğiyle geriye dönüşler veya ileriye gidişler olabilir.

5. Fikir: Çoğu romanın fikirselsel bir yönü de vardır. Romandaki olayların, durumların ve davranışların nedenleri araştırılır; kişilerin psikolojik tahlilleri yapılır ve olayların sonuçları üzerinde durulursa romanın ana düşüncesi ve yardımcı düşünceleri belirlenebilir.

6. Dil ve anlatım: Her romancı, eserini kendine özgü görüş, anlayış ve anlatış özelliğine göre oluşturur. Bunların tamamına ise üslup denir. Anlatmaya bağlı eserlerde, özellikle de roman ve hikâyeler birinci veya üçüncü kişi ağzından anlatılır.

Anlatıcı Bakış Açıları

Hâkim (İlahi, Tanrısal) Bakış Açısı: Anlatıcı, olayların içinde yer almaz, olaylara müdahale etmez. Olaylara geniş bir açıdan bakar. Anlatıcı her şeyi bilen konumundadır; kahramanların zihinlerinden geçenleri, duygularını, iç dünyalarını geçmişte yaşadıklarını, gelecekte olacakları onların en gizli bilgilerini bütün ayrıntılarıyla bilir. Yazar, roman kahramanlarından daha fazlasını bilir. Anlatım üçüncü kişinin ağzından yapılır.

“Eve nasıl gideceğini düşünüyordu. Babasının kızacağından endişe ediyordu. Bu düşünceler içindeyken aklına bir fikir geldi.”

Kahraman Bakış Açısı: Anlatıcı, romanın kahramanlarından biridir. Yazar, olayları kahramanın bakış açısından anlatır. Anlatıcının bildikleri; kahramanın anlattıkları, gördükleri, duydukları ve bildikleri ile sınırlıdır. Olaylar, birinci kişinin ağzından verilir.

“Eve gittim. Babam beni görünce çok sevindi. Sana bir sürprizim var!” dedi. Doğum günüm için aldığı hediye bana verdi.”

Gözlemci Bakış Açısı: Anlatıcı, olayların içinde yer almaz. Olayları yansız bir şekilde anlatır, gözlemci konumundadır. Yazarın bildikleri, kahramanın bilgilerinden daha azdır. Bu bakış açısıyla yazılmış romanlarda gizli bilgilere, duygulara, hayallere ve kişilerin iç dünyasındaki çatışmalara yer verilmez. Olaylar üçüncü kişinin ağzından anlatılır.

“Eve gitti. Babası onu görünce çok sevindi. Ona bir sürprizi olduğunu söyledi. Doğum günü için aldığı hediyeği ona verdi.”

Roman Türleri

Romanlar bağlı oldukları edebî akımlara ve konularına göre sınıflanabilir.

1. **Akımlarına Göre Romanlar:** Edebiyat akımlarına göre romanlar “romantik, realist (gerçekçi), natüralist (doğal), estetik, izlenimci, dışavurumcu, toplumcu, yeni roman” olarak sıralanabilir.
 2. **Konularına Göre Romanlar:** Konularına göre romanlar ise “sosyal roman, tarihî roman, macera romanı, tahlil romanı, duygusal roman, egzotik roman, oluşum romanı, didaktik roman, köy romanı, lirik roman, pastoral roman, otobiyografik roman, aşk romanı, bilimkurgu romanı, belgesel roman” olarak isimlendirilebilir.
- **Sosyal roman:** Toplumsal sorunların işlendiği romanlardır. Bu tür romanlarda ekonomik sorunlar, sınıflar arası çatışmalar, rejim değişiklikleri, esaret, göç gibi toplumsal yaşamı doğrudan ilgilendiren konular anlatılır.
 - **Tarihî roman:** Konularını tarihte yaşamış kahramanlarla, onları kuşatan gerçek veya hayalî kişilerin hayat ve maceralarından alan roman türüdür. Bu roman türü, geçmişte yaşanmış önemli olayları konu alır. Ancak tarihten daha derinlerde yatan insanla ilgili daha evrensel bir gerçeği araştırmak amacıyla da yazılır. Yazar, tarihî gerçekleri kendi hayal gücü ile birleştirerek anlatır.
 - **Macera (serüven) romanı:** Günlük yaşamda gerçekleşmesi çok zor olan şaşırtıcı, gizemli olayları sürükleyici bir anlatımla ele alan romanlardır. Bu tür romanlarda “olay” her şey demektir. Romancı, okuyucunun merakını hep zirvede tutar. Bu romanlarda olayların akışına uygun olarak çok zengin ve değişken bir çevre anlatımı vardır. Kahramanlar olay ekseninde sürekli hareket hâlinindedir. Bu romanlarda okuyucuya hoşça vakit geçirtmek amaçlanır.
 - **Tahlil (çözümleme) romanı:** İnsanların ruhsal ve psikolojik durumlarını, olaylar karşısındaki tepkilerini ve davranış biçimlerini işleyen roman türüdür. Bu romanların hatıra türü yazılara yakın bir anlatımı vardır. Tahlil romanları, kişilerin ruhsal durumlarını ayrıntılarıyla çözümlemeye çalışır. Bu romanlarda görünen olaylardan çok, olayların kişi üzerindeki yansımaları konu edinilir. Ruhun derinliklerine inilir, bilinçaltındaki gizemli istekler açığa çıkarılmaya çalışılır. Bu nedenle bu romanlara “psikolojik roman” da denir.

Dünya Edebiyatında Roman

Roman Avrupa’da sözlü edebiyattaki destan türünün geçirdiği evrimleşmenin bir ürünü olarak ortaya çıkmıştır. Roman türünün ilk örneklerini 15. yüzyılda Fransız yazar Rabelais vermiştir.

Bugünkü romanı hatırlatan ilk eser 16. yüzyılda Rönesans'tan sonra Givoanni Boccacio tarafından yazılmış olan "Dekameron'dur. Miguel de Cervantes'in Don Kişot'u 16. yüzyılın sonlarına doğru yazılmıştır ve eser. Roman türünün ilk başarılı örneği kabul edilir. 17. yüzyılda Klasik akım içinde ortaya çıkan tek romancı ise Madame De La Fayette'tir. Bu yüzyılda İngiltere de Daniel Defoe "Robenson Cruze"yu, Jonathan Swift "Guliver'in Gezileri'ni yazmıştır.

Bu türün yetkin örnekleri ise 19. yüzyılda verilmeye başlanmıştır. Roman, bir tür olarak karakteristik özelliklerini romantizm ve realizm akımları sayesinde 19. yüzyılda kazanmıştır. 20. yüzyıldaki sosyal ve teknolojik gelişmeler romana da yansımıştır. Bu dönem romancıları arasında Amerikan edebiyatından John Steinbeck, Ernest Hemingway; Alman edebiyatından Thomas Mann, Erich Maria Remarque; Fransız edebiyatından Andre Mourois, Jaun Paul Sartre, Albert Camus sayılabilir.

Türk Edebiyatında Roman

Tanzimat'a kadar Türk toplumunda romanın yerini destanlar, efsaneler, mesneviler ve halk hikâyeleriyle masallar tutmuştur. Türk edebiyatı bugünkü anlamda romanla Fransızcadan yapılan çeviriler sayesinde tanışmıştır. Yusuf Kamil Paşa'nın Fransız edebiyatçı Fenelon'dan yaptığı Telemague (Telemak)" adlı çeviri eser, ilk çeviri roman olarak karşımıza çıkmaktadır.

Türk edebiyatında roman türünün ilk örnekleri Tanzimat döneminde verilmiştir. Şemseddin Sami'nin 'Taaşuk-ı Talat-ı Fitnat" adlı eseri ilk yerli roman kabul edilir. Edebî anlamda ilk roman örneklerinden biri kabul edilen "İntibah" ı Namık Kemal 1876 da yazmıştır. Batı edebiyatındaki yetkin örnekler ölçüsündeki romanları ise Halit Ziya Uşaklıgil kaleme almıştır. Halit Ziya "Maî ve Siyah", "Aşk-ı Memnu" gibi eserleriyle yerli romana, teknik yönden Batılı bir nitelik kazandırmıştır.

Hikâye – Roman Farkı

Hikâye anlatım olarak romana benzer; ama aslında onun romandan çok farklı yanları vardır:

- Hikâye türü, romandan daha kısadır.
- Hikâyede temel öge olaydır. Romanda ise temel öge karakter, yani kişidir.
- Hikâyeler olay üzerine kurulur, romanlar ise kişi üzerine kurulur.
- Hikâyede tek olay bulunmasına karşılık romanda birbirine bağlı olaylar zinciri vardır. Romandaki olaylardan her biri hikâyeye konu olabilir.
- Hikâyede kahramanların tanıtımında ayrıntıya girilmez, kahramanlar her yönüyle tanıtılmaz. Romandan farklı olarak hikâyede kişiler sadece olayla ilgili yönleriyle anlatılır. Bu yüzden hikâyelerdeki kişiler bir karakter olarak karşımıza çıkmaz.
- Öyküde, olayın geçtiği yer (çevre) sınırlıdır ve ayrıntılı olarak anlatılmaz. Romanlarda olaylar çok olduğu için olayların geçtiği çevre de geniştir. Bu çevreler çok ayrıntılı olarak anlatılır.

- Hikâyeler kısa olduğu için anlatım yalın, anlaşılır ve özlüdür. Romanlarda ise anlatım daha ağır ve sanatlıdır.

Tiyatro

Tiyatro, bir sahnede, seyirciler önünde oyuncuların sergilemesiyle yazılan bir edebî türdür.

Tiyatro, insanı anlatır. Tiyatro terimi genellikle temsil edilen eser anlamında kullanılır. Yunanca theatron sözcüğünden gelmektedir. Günümüzdeki anlamıyla çağdaş tiyatronun tarihi, bağ bozumu tanrısı Dianysos adına yapılan dinsel törenlere dayanmaktadır.

Tiyatroda olay, seyircinin gözü önünde geçer. Kişilerin duygu ve düşünceleri, kendi konuşmalarından anlaşılır.

Tiyatronun, olay, kişiler, zaman ve yer unsurları vardır. Tiyatro bir sahne sanatıdır. Tiyatroda sosyal hayatın ve insan karakterlerinin tahlili yapılır ve eleştirilir.

Tiyatro metninin dilin sade olması istenir, izleyicinin sıkılmayacağı, anlayabileceği bir dile sahip, konuşma dili havasında olması beklenir.

Tiyatro eseri, olayları oluş halinde anlatır. Bu sebeple tiyatro konuşma ve eyleme dayanan bir gösteri sanatıdır. Tiyatroda, sahne, dekor, müzik, ışık, kostüm gibi unsurların bir bütünlük içerisinde olması beklenir.

Tiyatronun diğer türlerden önemli bir farkı vardır: diğer edebî türler okunmak için yazılır; ancak tiyatro oynanmak için yazılır.

Tiyatroda her türlü olay ele alınabilir. Tiyatro, insanı eğlendirirken eğitir ve düşündürür.

Tarihsel süreçte batılı anlamda tiyatronun üç temel türünden söz edilebilir:

1. Trajedi: Önemli ve tarihî kişilerin başlarına gelen acıklı olayları işleyen tiyatro türüdür.
2. Dram: Acıklı ve mutlu olayların bir arada anlatıldığı tiyatro türüdür.
3. Komedi: Hayatın gülünç yanlarının anlatıldığı tiyatro türüdür. Güldürürken düşündürmek amaçlanır. Toplumun, kişilerin yanlışları ince bir mizahla eleştirilir.

Bu üç türde de tiyatro yazarları eserler vermişlerdir. Türk Edebiyatında ortaoyunu, gölge oyunu Geleneksel Türk Tiyatrosu içerisinde yer alır. Modern Türk Tiyatrosu eserleri Tanzimat Edebiyatıyla verilmeye başlanmıştır. İlk tiyatro eserimiz, Şinasi'nin Şair Evlenmesi adlı eseridir. Haldun Taner, Orhan Asena, Güngör Dilmen, Melih Cevdet Anday gibi yazarlarımız önemli tiyatro yazarlarıdır.

Şiir

Duygu ve izlenimleri dizeler halinde dile getirilen edebî türe denir. Şiir, hiçbir zaman kesin tanımı yapılamayan bir türdür, düzyazı dışında kalan bir anlatım biçimi olarak değerlendirilebilir. Cahit Sıtkı Tarancı şiir için, “Şiir kelimelerle güzel şekiller kurmak sanatıdır. “ demiştir. Suut Kemal Yetkin ise şiir için şöyle söyler: “ Şiir esrarlı bir ahenk ve mana sanatıdır.”

Şiir, düz yazıdan çok farklıdır ve kendine özgü yönleri vardır. Kendine özgü bir dili, iç dünyası, ahengi, imgeleri ve simgeleri vardır. Şiirin kendine özgü bir dili vardır, şairler kullandıkları kelimeleri günlük hayattaki karşılığının dışında şiirlerinde kullanabilirler, onları anlatmak istedikleri duygular çerçevesinde istedikleri gibi kullanırlar, kimi zaman mecaz anlamlarıyla kimi zaman başka bir kavrama benzeterek kullanırlar.

Şiirin kendisine ait bir iç sesi vardır. Şair gerek kullandığı kafiye ve redifle gerekse diğer kullandığı diğer ahenk unsurlarıyla okuyucuda güzel bir etki bırakır. Şair, az kelimeyle çok şey söylemek ister, şiirinde vermek istediği duyguları etkili bir biçimde nasıl anlatması gerektiğinin yollarını arar.

Şiiri şiir yapan şey duygudur. Şair, günlük hayatta yaşadığımız olayları; bu olayları anlatırken kullandığımız kelimeleri şiirin dünyası içinde yeniden yaratır. Şair, kelimelerin günlük hayattaki anlamlarını bize unutturur, onları gizli ses ve mana ilgilerine göre düzenlemeğe çalışır.

Genel olarak konularına göre şiir; epik, lirik, pastoral, didaktik, dramatik, satirik gibi türlere ayrılır. Bu türlerin açıklamaları şöyledir:

1. **Epik Şiir:** Epik sözcüğü Yunanca epope sözcüğünden doğmuştur. Tarih öncesi dönemlere ilişkin, tanrı, tanrıça, yarı tanrı ve kahramanlarla ilgili olağanüstü olayları konu alan şiirlere epope (destan) denir. Bu tür metinlerde kullanılan anlatım epik (destansı) anlatımdır. Savaş, kahramanlık ve yiğitlik gibi konuları coşkulu bir anlatımla işleyen, destansı özellikler gösteren şiirlere epik şiir denir. Okuyanda coşku, yiğitlik duygusu uyandırır.

*“Dadaloğlu'm bir gün kavga kurulur,
Öter tüfek davlumbazlar vurulur.*

*Nice koç yiğitler yere serilir,
Ölen ölür, kalan Sağlar bizimdir.”*
(Dadaloğlu)

2. **Lirik Şiir:** Şairin ruhunda uyanan heyecanları içli bir dille anlatan duygu yüklü şiirlere ‘lirik şiir’ denir. Lirik şiirlerde “aşk, sevgi, ölüm, ayrılık” gibi bireysel ve duygusal konular ağır basar, ürik şiir, okurun duygularına, kalbine seslenir. İnsanın iç dünyasını yakalar, ancak sadece iç dünyayı yansıtmakla kalmaz, nesnel dünyadan kaynaklanan duygu ve düşünleri de içerir. Bu şiirler okuyanı etkiler, duygulandırır. Edebî türlerin en sanatsal, en katışıksız, en yoğun olanı lirik şiirdir. Lirik şiir, okuyucuya ve dinleyiciye estetik bir haz verir.

*“Bütün sevgileri atıp içimden,
Varlığımı yalnız ona verdim ben,
Elverir ki bir gün bana derinden
Ta derinden bir gün bana “Gel” desin”*
(Ahmet Kutsi Tecer)

*“Gönül gurbet ele çıkma
Ya gelinir ya gelinmez
Her dilbere meyil verme
Ya sevilir ya sevilmez”*
(Erzurumlu Emrah)

3. **Didaktik Şiir:** Bilgi ve ahlak dersi verildiği, belli bir düşüncenin anlatıldığı öğretici şiirlerdir. Bir şeyler öğretmek veya bilgi vermek amacıyla yazıldığı için didaktik şiirde duygulardan çok, fikir ağır basar. Duygu yönü az olduğundan kuru bir anlatımı vardır. Kafiye ve ölçülerinden dolayı akılda kolay kalır.

*“DİNLE VATANDAŞ
Kulak ver sözüme, dinle vatandaşı
Uyma laklak edip gülüşenlere.
Seni meşgul eder, işinden eğler,
Karışır tembel perişanlara.*

*Adım at ileri, geriye bakma,
Bir sağlam iş tut da elden bırakma,
Saçma sapan sözler hep delip takma
Allah’ın yardımı çalışanlara.”*
(Âşık Veysel)

4. **Pastoral Şiir:** Çoban, kır, dağ, orman, yayla, köy hayatını, doğal güzellikleri, manzaraları ve bunlara duyulan özlemleri anlatan şiirlere “pastoral şiir” denir. Pastoral sözcüğü “çobanlara ilişkin” demektir ve Türkçede bu anlamda “râiyâne”, “rüstâî” terimleri de kullanılmıştır. Pastoral şiirlerde doğaya karşı bir sevgi, bir imrenme söz konusudur. Bu şiirin kurucusu eski Yunan edebiyatında Theokritos (MÖ 3. yüzyıl)’tur. Virgilius da bu türde şiirler yazmıştır.

Türk edebiyatında Abdülhak Hamit’in “Sahra” adlı eseri pastoral şiire ilk örnek olarak gösterilebilir. Cumhuriyet döneminde köye, Anadolu’ya yönelen, kır yaşamının güzelliklerini işleyen şiirlere de pastoral şiir denmiştir.

“Tam otların sarardığı zamanlar

Yere yüzükoyun uzanıyorum

Toprakta bir telaş, bir telaş

Karıncalar öteden beri dostum.”

(Behçet Necatigil)

“Havalar güzel gidiyor

Sen de çiçek açtın erkenden

Küçük zerdali ağacım,

Aklın ermeden.”

(Cahit Külebi)

“Güneş ufkun kenarından

Yavaş yavaş yükseliyor

Köyün yüce dağlarından

Serin nefesler geliyor”

(Orhan Seyfi Orhon)

5. **Satirik Şiir:** Kişilerin ve çevredeki nesnelerin gülünç taraflarını ele alarak onları yeren, kötüleyen şiirlere ‘satirik şiir’ denir. Satirik şiirlerin eleştirici bir anlatımı vardır. Bir kişi, olay, durum, iğneleyici sözlerle, alaylı ifadelerle eleştirilir. Satirik şiirlerde didaktik öğeler de vardır. Ancak bilgi vermeyi, bir bilgiyi öğretmeyi amaçlamadığı için bu şiirler, didaktik şiirden ayrı bir tür olarak kabul edilir.

Satirik şiirlere Divan Edebiyatında “hiciv”, Halk Edebiyatında “taşlama”, Yeni Türk Edebiyatında ise “yergi” örnek olarak verilebilir. Edebiyatımızda Şeyhî, Bağdatlı Ruhî, Nef’î, Ziya Paşa bu tür şiirlerin güzel örneklerini vermişlerdir.

“Tahir Efendi bana kelp demiş

İltifatı bu sözde zahirdir

Maliki mezhebim benim zira

İtikadımca kelp tahirdir”

(Nef’î)

*“Söylersin de söz içinde şaşmazsın
Helâli haramı yersin seçmezsin
Nasibin kesilir de sular içmezsin
Akar çaylar senin olsa ne fayda”*

(Pir Sultan Abdal)

Türk edebiyatı, şiir konusunda oldukça zengin bir edebiyattır. Kopuz eşliğinde söylenen şiirlerin varlığı bize nasıl bir estetik birikime sahip olduğumuzu gösterir. Türk milletinin şiir tarzındaki eserleri çok fazladır.

İlk çağlarda başlayıp günümüze kadar ozanlar tarafından taşınan şiir, bizim öz şiirimizdir. Divan Edebiyatı ve batılılaşma döneminde ortaya konulan şiir ise, çağının estetik değerleriyle bezenmiş yine bizi yansıtan şiirlerimizdir. Edebiyatımızda çeşitli dönemlerde çeşitli ve çok değerli şiir örnekleri verilmiştir, hepsinin kendi iç dünyalarında şiirle ilgili değerlendirme ölçütleri vardır, bunları bu çerçevede düşünmek gerekir.

Sözlü Anlatım Türleri

Münazara

Bir konuda birbirine karşıt görüşleri savunan iki grubun bir jüri önünde yaptığı tartışmaya denir. Bu iki grup arasında bir jüri olur. Bir konunun olumlu ve olumsuz yönleri, bir tez ve karşı tez (antitez) şeklinde ortaya konulur. Münazarada önemli olan, inanılan fikrin savunulmasıdır. Gruplar savundukları fikirler için iyi araştırma yapmalı, kendi fikirleri destekleyen, karşı fikirleri çürüten deliller bulmalıdır.

Daha çok, okullarda uygulanan bir tartışma çeşidi olan münazaraya aytışma da denir. Konuşma kurallarına uygun bir şekilde gerçekleştirilen münazarada amaç, öğrencilerin dersin dışında başka kitapları okumasını ve incelemesini sağlamak, onların konuşma becerilerini geliştirmek, düşünceler arasında bağ kurabilmek, düşüncelerini kusursuz bir şekilde dile getirmektir. Böylece münazara sayesinde öğrencilerin konuşma yeteneği gelişir, yorum becerileri artar. Aynı zamanda öğrenciler, farklı konular üzerinde fikir üretme, kendi fikrini savunma yetisi kazanırlar.

Münazarada, grup içinde konu paylaştırılır, her konuşmacı kendi konusuna hâkim olmalıdır. Konuşmacılar arasında bir bütünlük olmalıdır. Gruplardaki konuşmacı sayısı bir ile dört arasında değişir. Her grup kendi sözcüsünü önce seçer. Her

konuşmacının süresi 5-10 dakikadır. İlk konuşmacı konuya genel bir giriş yapar, iddiaları ortaya koyar. İki grup sırayla konuşur, bu sebeple her konuşmacı karşı gruptaki konuşmacının görüşlerini eleştirebilir. Son konuşmacı, kendi grubunun görüşlerini değerlendirir, konuşmayı bir sonuca bağlar. Asıl eleştiri, konuşmalardan sonra grup sözcüleri tarafından yapılır. Jüri, konuşmacıların hazırlıklarını, savunmalarını ve konuşmadaki başarılarını göz önünde bulundurarak bir değerlendirme yapar.

Münazara, yarışma havasında gerçekleştirilmesi bakımından tartışmadan farklılık gösterir. Çünkü tartışmalarda yarışma havası yoktur ama münazaralarda vardır. Çünkü münazarada hakem heyeti (jüri) tarafından birinci olan grup seçilecektir.

Sempozyum

Genellikle akademik bir konunun, uzmanları tarafından değişik boyutlarıyla ele alındığı seri konuşmalardır. Belli bir konuda çeşitli konuşmacıların katılımıyla düzenlenen bilimsel toplantılara sempozyum denir. Sempozyumda konu, alanında uzman kişilerce farklı yönleriyle ele alınır. Sempozyumlar genellikle bilimsel toplantılardır. Bilim, sanat, ekonomi, siyaset vb. gibi bir konuda alanında yetkin kişiler, özel izleyici topluluğuna bildiri sunar.

Sempozyumdan önce düzenleme kurulu oluşturularak konu belirlenir. Başkan ve konuşmacılar saptanır. Başkan, konuyu dinleyicilere sunar, konu ile ilgili gerekli açıklamaları yapar. Konunun kapsamına göre bir veya birkaç oturumda düzenlenen sempozyum sonunda ortaya konan görüşlerin kısa bir özetini yapar.

Sempozyumda uzman kişilerin sundukları ve çoğu zaman yazılı olarak düzenleme kuruluna verdikleri konuşmalarına "tebliğ, bildiri" denir. Sempozyumdaki konuşmalar ve sunulan bildiriler Sempozyum sonunda yazıya geçirilerek kaynak haline getirilmeli, katılımcılar ve kamuoyu ile paylaşılmalıdır.

Sempozyum sonunda dinleyiciler konuşmacılara soru yöneltebilir. Bu aşamada sempozyumun son bölümü foruma dönüşür.

Eleştiri (Tenkit)

Bir sanat ya da düşünce eserini tanıtırken, zayıf ve güçlü yönlerini belirtme, bir yazarın gerçek değerini yansıtmaya amacıyla yazılan yazılara eleştiri (tenkit)denir.

Eleştiri (tenkit); bir şeye kıymet biçme, o şeyi kıymetlendirme demektir. Aslı Yunanca "Kritikos" kelimesinden gelen "Critic" (hükmetme) karşılığı olarak dilimizde kullandığımız "tenkit" kelimesi "nakd" kökünden türemiştir. "Nakd", bir şeyi satın alırken verilen akçe, kıymet ölçüsüdür ve tenkit, o şeyi kıymetlendirme anlamını taşır.

Bir eser ya da yazar hakkında inceleme yapan ve bir değer yargısına varan kişiye eleştirmen (münekkit = tenkitçi) denir. Eleştirmen; düşünce, sanat ve edebiyat alanında topluma yarar sağlayan; sanatın, sanatçının ve toplumun yol göstericisi olan; eserlerdeki zenginlikleri gözler önüne seren; okuyucuya kılavuzluk yapan kişidir.

Eleştiride amaç; iyi olanın değerini ortaya koymak, sanatı unutulmaktan kurtarmak, iyi olmayana ve kötüye fırsat vermemektir. Eleştiri yapmak için inceleme yapmasını bilmek gerekir. İnceleme yoluyla, eleştirilecek olan şey tanıtılır, sonra eleştiriye geçilerek olumlu ve olumsuz yanlar bulunur ve bir yargıya varılır.

Eleştiri yazarken şu özelliklere dikkat etmek gerekir:

1. Eserin (ya da yazının), gerçeği yansıtmadaki başarısı nedir?
2. Eser (ya da yazı), okuyucu üzerinde nasıl bir etki bırakmıştır?
3. Eserin (ya da yazının) olayı okuyucularına anlatmasında, aktarmasında başarısı nasıldır? Eserdeki içtenlik, özgünlük ve hayal gücü; başarıya nasıl katkıda bulunmuştur?
4. Eserde (ya da yazıda) yansıtılan duygu ile sanatçı arasında nasıl bir ilgi vardır?
5. Genel olarak eser (ya da yazı) başarılı mıdır? Başarılı olduğu yanlar, başarılı olmadığı yanlar var mıdır?

Eleştiri, sadece övgü ya da yergi değildir. Eleştiriler, ele alınan eserin ya da yazarın iyi anlaşılmasını sağlar. Bir eserin sadece olumsuz yönlerini ele almaya ise yergi denir. Bu tür ürünlerde toplum, kişi ya da olayların kusurları, kötü ve gülünç yönleri ele alınmaktadır. Divan şiirindeki karşılığı "hiciv"dir. Halk şiirinde ise "taşlama" adı verilmektedir. Yergi, dikkatli ve iyi yapıldığında toplum sorunlarını dile getirmesi bakımından oldukça önemlidir. Yapılan yergi, bayağı ve kaba bir anlatımdan meydana gelirse insanları rahatsız etmektedir. Yergi, aynı zamanda, gerçeklere uygunluk derecesinde değer kazanmaktadır. Edebiyatımızda en büyük yergi ustası, 17. yüzyılda yaşayan Nef'i dir.

Yahya Kemal ve Ahmet Haşim'le başlar. Sabahattin Eyüboğlu, Vedat Günyol, İsmail Habip Sevük, Ahmet Hamdi Tanpınar, Nurullah Ataç, Suut Kemal Yetkin, Mehmet Kaplan, Enis Batur, Nihat Sami Banarlı, Cemil Meriç, Berna Moran, Fuat Köprülü... eleştiri türünde eser veren yazarlarımızdandır.

Uygulama

Tanzimat'a kadar Türk toplumunda onun yerini destanlar, efsaneler, mesneviler ve halk hikayeleriyle masallar tutmuştur. Bir edebiyat türü olarak bize Tanzimat'tan sonra Batı'dan gelmiştir, ilk örnekler de Fransız edebiyatından yapılmış çevirilerdir. Bunlardan ilk tanıdığımız yapıt, Yusuf Kamil Paşa'nın bir çevirisidir.

1. Bu parçada sözü edilen edebiyat türü aşağıdakilerden hangisi olabilir?

- A) Hikaye B) Tiyatro C) Gezi
D) Anı E) Roman

Zenginin sözüne belî diyorlar

Fukara söylese deli diyorlar

Zemane şeyhine veli diyorlar

Gittikçe çoğalır delimiz bizim

2. Bu dizelerde aşağıdaki şiir türlerinden hangisine özgü nitelikler ağır basmaktadır?

- A) Lirik şiir B) Didaktik şiir
C) Pastoral şiir D) Epik şiir
E) Satirik şiir

Herhangi bir konu üzerinde zıt düşüncelerin karşılıklı olarak savunulmasına.....denir. İki grup tarafından karşıt düşünceler tartışılır, burada önemli olan düşüncenin doğruluğu değil, savunmanın iyi yapılmasıdır. Çünkü doğruluğuna inanılmayan, taraftarı az olan bir düşünce bile, iyi savunulduğu zaman çok kişi tarafından takdir edilebi

3. Yukarıda boş bırakılan yere aşağıdakilerden hangisinin getirilmesi uygundur?

- A) Söylev B) Mülakat C) Sempozyum D) Münazara E) Konferans

Kaynakça

- Editör Ceyhun Vedat Uygur, Üniversiteler İçin Türk Dili Yazılı ve Sözlü Anlatım, Kriter Yayınevi, İstanbul, 2007.
- Ertuğrul Yaman, Üniversiteler İçin Örnekli-Uygulamalı Türk Dili ve Kompozisyon, Gazi Kitabevi, 2. Baskı, Ankara, 2000.
- Fahri Özkan, Türk Dili ve Kompozisyon Bilgileri, Murathan Yayıncılık, 5. Baskı, Trabzon, 2009.
- İsmail Doğan, Türk Dili, Akademi Yayınevi, 2. Baskı, Rize, 1999.